

СВІТОВИЙ ДОСВІД І ПОТРЕБИ ВІТЧИЗНЯНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (Міжнародний семінар)

У наш час проблема всебічного наукового вивчення, збереження і подальшого практичного використання інформації щодо унікального досвіду організації й діяльності вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладів, зокрема діяльності кафедр, що займаються підготовкою фахівців у галузі культури, мистецтва, з кожним днем набуває все більшої гостроти і потребує відповідної уваги науковців та педагогів-практиків. За ініціативи Центру розвитку мистецької освіти при Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого та кафедри організації театральної справи цього ж університету, за сприяння та підтримки Британської Ради в Україні та Американського Посольства, за участю Академії мистецтв України 30 січня — 2 лютого 2007 р. було організовано й проведено Міжнародний семінар «Сучасні методики формування навчальних програм з менеджменту культури і мистецтв», скоординований за такими напрямками: планування, визначення структури програми, змістове наповнення програм, адміністрування.

Організаторами семінару було поставлено і в ході семінару, спільно з його учасниками, вирішено ряд завдань: ознайомлено присутніх із сучасними світовими тенденціями розвитку програм з менеджменту культури; визначено найважливіші чинники, що їх необхідно враховувати в процесі розробки структури та змісту навчальних програм з менеджменту культури в Україні; надано слухачам можливість набути практичних навичок створення програми, тобто індивідуально та у групах відпрацювати основні етапи цього процесу.

З метою вирішення поставлених завдань, висвітлення особливостей формування навчальних програм, планів з підготовки майбутніх менеджерів в галузі культури і мистецтв у навчальних закладах Сполучених Штатів Америки та Великої Британії, вивчення досвіду розробки навчальних програм з менеджменту відповідно до вимог Болонського процесу в Європі, визначення потреб теорії і практики вітчизняної мистецької освіти у даній галузі до роботи в семінарі було запрошено таких фахівців: дійсного члена (академіка), віце-президента Академії мистецтв України, доктора мистецтвознавства, професора, завідувача кафедри організації театральної справи у Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого І. Д. Безгіна, провідних фахівців з менеджменту культури і мистецтв (які неодноразово працювали на подібних семінарах у Німеччині, Росії, Угорщині, Китаї, інших країнах Європи та світу), зокрема Джеральда Лідстоуна (Велика Британія), Деніса Річа (США), Ганну Бернадську (Україна — США) та Світлану Варадзінову (Словаччина).

У роботі семінару взяли участь фахівці кафедри організації театральної справи Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, Львівської академії мистецтв, Київського національного університету культури і мистецтв, інших мистецьких вищих навчальних закладів України.

Роботу семінару відкрив І. Д. Безгін, вступне слово якого інспірувало активну роботу присутніх. Академік визначив, що однією з головних проблем підготовки майбутніх менеджерів у сфері культури є брак сучасних методик, а також достатньої кількості підручників, іншої наукової літератури з даної проблеми. Таке становище унеможливує підготовку фахівців названого профілю в ряді навчальних закладів.

З огляду на актуальність проблеми підготовки висококваліфікованих кадрів у галузі менеджменту культури і мистецтв унікальний досвід кафедри організації театральної справи — надзвичайно цінний. Її випускники стали провідними фахівцями у галузі культури і мистецтва, науковцями, педагогами, керівниками творчих навчальних закладів. Більше половини директорів, заступників директорів театрів та інших видовищних закладів України ста-

новлять сьогодні випускники спеціалізації «організація театральної справи». Академік І. Д. Безгін — автор багатьох друкованих наукових праць, що безпосередньо стосуються проблем понятійного апарату, термінології проблеми організації театральної справи, особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців у даній галузі, — підкреслив важливість наукового дослідження понятійного апарату, дослідницького інструментарію у галузі менеджменту культури в Україні. Вченим теоретично досліджено і обґрунтовано проблеми організації колективної художньої творчості, введено до наукового обігу поняття і термінологію організаційної проблематики театральної справи, розроблено і застосовано новий дослідницький інструментарій.

Академік зазначив, що у нас активно розвиваються, але на комерційних засадах, ті галузі культури, що пов'язані, наприклад, з масовими видовищами. З огляду на це, зауважив І. Д. Безгін, державі слід подбати про пільгове оподаткування тих комерційних структур, приватних підприємств, фондів тощо, які підтримують розвиток вітчизняного мистецтва, що надало б можливість започаткування багаторічної співпраці між спонсорами та мистецькими колективами різних галузей культури.

Цінним досвідом щодо сучасного розвитку, розробки, методичної спрямованості й змістового наповнення програм з мистецького менеджменту, що впроваджуються у навчально-виховний процес Лондонського Університету Голдсмита (Goldsmiths), поділився директор магістерської програми з мистецького адміністрування та культурної політики університету, доктор наук Джеральд Лідстоун, який підкреслив необхідність врахування унікальних національно-культурних факторів, зокрема особливостей системи підтримки культури в тій чи іншій країні у процесі розробки навчальних програм. При цьому слід виховувати персонал, який здатний забезпечити адміністрування даної системи за специфічних суспільних, економічних і культурних умов.

Д. Лідстоун нагадав присутнім про чотири типи урядової політики щодо розвитку культури в історичному і суспільно-політичному аспектах, а саме, уряд, що сприяє (як, наприклад, у США); уряд, що патронує (Велика Британія); уряд-архітектор (Швеція, Франція); уряд-інженер (колишній СРСР, Східна Європа до 1989 року). Так, на сьогодні у Великій Британії 43% набутку для більшості організацій у сфері виконавських мистецтв надходить з державного бюджету, а решту організації мають заробляти самі — шляхом продажу квитків, спонсорства, ліцензування тощо. У Великій Британії широко розвинені як державний, так і комерційний сектори (наприклад, у Лондоні нараховується 53 великих комерційних театрів), котрі потребують значної кількості кваліфікованого персоналу, що задіяний у бізнес-компаніях, агенціях і має проводити маркетингові компанії, забезпечувати планування та визначення бізнес-стратегій розвитку галузі.

Отже, кожна мистецька галузь потребує фахівців із загальними знаннями, навичками та більш специфічними, вузькими компетенціями. Це вимагає створення навчальних програм для різних секторів, на різних рівнях та у різних комбінаціях. У 1990-х рр. минулого століття у Великій Британії була лише одна програма з мистецького менеджменту, створена у бізнес-школі, тепер у країні діє понад 50 програм у цій галузі, які розроблені і впроваджені на гуманітарних та мистецьких факультетах. Зокрема, розроблено програми з мистецького адміністрування, адміністрування у галузі візуальних мистецтв, музейного та галерейного менеджменту, культурної політики, культурного менеджменту, культурного туризму, менеджменту культурної спадщини та багато інших.

Виступаючий констатував також, що сьогодні багато питань стосовно підготовки майбутніх фахівців означених галузей залишаються відкритими, зокрема таких: як має виглядати оптимальне співвідношення теорії та практики у навчальних програмах? Хто викладає краце — університетські викладачі чи практикуючі менеджери? Як саме мають реагувати розробники навчальних програм на потреби того чи іншого сектору мистецької практики, що дуже швидко змінюється?

Свої міркування викладач і вчений Д. Лідстоун обґрунтував практичними прикладами щодо структури програм, діючих у Великій Британії, їх програмних специфікацій, новітніх викладацьких методик, методів контролю і оцінки якості набутих студентами знань тощо. Разом з учасниками семінару доповідачем було ретельно і всебічно проаналізовано зміст робочої магістерської програми з мистецького адміністрування і культурної політики, що впроваджується в Університеті. Джеральд Лідстоун зауважив, що головна мета програми — виховати творчих, стратегічних та ефективних фахівців, здатних стати професіоналами. Це означає, насамперед, набуття навичок критичного осмислення і розуміння широкого кола питань культурної політики різних країн, уміння розробляти специфічні глядацькі та фандрейзингові стратегії для культурних організацій разом з іншими загальними стратегіями. Важливими також є навички командної роботи, лідерства, самоаналізу, самостійності і активності в професійній діяльності.

До важливих висновків Джеральда Лідстоуна належить його думка про перспективність розгляду діяльності менеджера у галузі культури і мистецтв як творчої особистості, котра здатна до професійного розвитку і саморозвитку упродовж життя та до самостійного визначення стратегій управління і розвитку тієї чи іншої галузі культури, мистецтва.

Цікаві відомості про діяльність Міжнародної асоціації представників галузі освіти з мистецького адміністрування (АААЕ), що представляє інтереси програм з мистецького адміністрування бакалаврського й магістерського рівнів і діє у Сполучених Штатах Америки від 1975 р. з метою сприяння розвитку та забезпечення високих стандартів освіти, а також про значущі факти, напрями, тенденції щодо розробки стандартів для магістерських програм у галузях візуальних, виконавських мистецтв, літератури, медіа, сервісних організацій у сфері культури, що впроваджуються в Колумбія Коледжі міста Чикаго, представив учасникам семінару професор Деніс Річ. Автор багатьох друкованих праць із зазначеної проблеми, талановитий керівник та педагог повідомив, що нині у США діє 37 бакалаврських та магістерських програм з культурного менеджменту (або ж менеджменту культури), мистецького адміністрування, мистецького менеджменту, що готують майбутніх виконавчих директорів, менеджерів з фандрейзингу, планування, а також маркетологів та фінансових менеджерів.

Названі програми існують у структурі різних департаментів, факультетів, за ними готують фахівців зі значним розмаїттям дипломів та звань; окремі програми передбачають тісну співпрацю між кількома департаментами (наприклад, між мистецьким та бізнес-школою), інші працюють з факультетами архітектури або освіти. Зміст програм є також різним і залежить від фахової спрямованості; серед них є як еkleктичні, так і спрямовані на одну мистецьку галузь або дисципліну; деякі сфокусовані на прибуткових індустріях, інші — на неприбуткових організаціях, або ж поєднують обидва вищезгаданих типи організацій.

Деніс Річ підкреслив, що одним з найважливіших завдань Асоціації сьогодні є розробка освітніх стандартів АААЕ. Стандарти розроблені для таких дисциплін, як фінансовий аналіз, маркетинг та фандрейзинг, стратегічне планування, правові та етичні аспекти менеджменту мистецтв, культурна політика, лідерство та менеджмент, мистецьке міжнародне середовище, викладання менеджменту, дослідницькі методи, створення мистецького продукту та інше. Ідея розробки стандартів полягає в тому, щоб надати працедавцям гарантії щодо якісної підготовки управлінських кадрів, незалежно від специфіки кожного навчального закладу або окремої програми.

В основі процесу стандартизації — усвідомлення важливості результатів навчання, тобто здобуття якісних знань, що мають бути отримані незалежно від типу чи специфіки програми, за якою навчався студент, та вміння застосувати набуті знання на практиці. При цьому важливо, щоб програми були різними, багатоаспектними, унікальними. В основі кожної з них мають лежати основні дисципліни, котрі визначаються стандартами АААЕ. Окрім того, вищезгадані стандарти означають компетенції для певного освітнього рівня,

обґрунтовують важливість кожної з них, дозволяють перевірити відповідність програми стандартам, визначають її зміст, навчальні матеріали, ресурси та результати навчання. Так, згідно з думкою Д. Річа, програма з мистецького адміністрування має розглядати цілий спектр питань: особливості мистецького творчого процесу; економічні, суспільно-політичні особливості і передумови функціонування митця і мистецтва в суспільстві; особливості національного менталітету, культури, де діють мистецькі організації; аналіз міжнародного мистецького середовища; можливості використання новітніх технологій; окремі етичні питання менеджменту.

Значну увагу у своїх виступах Д. Річ приділив систематизації базових знань, що їх мають демонструвати студенти залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня. Так, наприклад, по закінченні бакалаврської програми вони повинні мати базові навички у сфері бухгалтерського обліку, фінансового менеджменту, організаційної теорії і практики, а по завершенні магістерської програми випускники мають демонструвати ключові компетенції із залучення фінансових ресурсів та їх ефективного використання, розвитку аудиторії, стратегічного аналізу, маркетингу тощо. Крім того, Денніс Річ поділився зі слухачами роздумами про перспективи розвитку сучасного мистецького менеджменту як академічної дисципліни і наголосив на тому, що сьогодні потреби у нових менеджерських компетенціях та навичках вимагають змін у системі менеджерської освіти.

У своєму виступі Ганна Бернадська, яка викладає та координує міжнародні проекти у Колумбія Коледжі Чикаго, представила важливу інформацію щодо стану, проблемних питань і перспектив подальшого розвитку освіти з мистецького менеджменту в Україні. Вітчизняна традиція підготовки фахівців даної сфери нараховує 35 рр. і сьогодні в Україні діють 9 програм, котрі охоплюють спеціалізації з театру, музейної справи, бізнесу, міжнародного культурного співробітництва та інші напрями. Окрім того, в структурі академічних програм передбачено окремі курси, діють різні сертифікатні програми та курси підвищення кваліфікації. Поява в останні роки досить великої кількості нових програм є свідченням зростаючої потреби культурної галузі у кваліфікованих менеджерах. Водночас слід пам'ятати про ряд чинників, що негативно впливають на подальший розвиток програм, зокрема такі: питання легітимності культурного менеджменту як академічної дисципліни; питання неузгодженості нормативно-правових документів у галузях освіти і культури; окремі питання підпорядкування та управління мистецькими навчальними закладами на рівні відповідних міністерств і відомств; відсутність фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі, брак оригінальної української та перекладної навчальної літератури; відсутність налагодженої системи обміну досвідом на всеукраїнському та міжнародному рівнях, а також професійних, професорсько-викладацьких зв'язків та деякі інші.

Вельми актуальним, на думку Г. Бернадської, лишається питання створення Української асоціації культурного менеджменту. Гостро постають питання визначення змісту навчальних програм, балансу операційних та стратегічних курсів у рамках програми, перекладу специфічної термінології з урахуванням особливостей української мови, викладання культурної політики, розробки системи контролю й оцінювання якості знань, урахування вимог Болонського процесу та адаптації випробуваних міжнародних практик. Врешті-решт, необхідно створювати такі навчальні програми, які враховували б найактуальніші запити сучасної вітчизняної мистецької практики і водночас були б конкурентноспроможними на європейському та світовому рівнях.

У виступі Світлани Варадзінової, яка очолює департамент менеджменту виконавських мистецтв Вищої школи мистецтв у Братиславі (Словаччина) і є авторкою першої офіційно визнаної, зареєстрованої у Словаччині програми з менеджменту в галузі культури і мистецтв, прозвучало, що з підготовкою Словаччини до вступу в ЄС (це сталося 2005 року), новим суспільно-економічним етапом розвитку держави, необхідністю врахування тенденцій Болонського процесу, зокрема гармонізації освіти на всіх її рівнях, країна зазнала непро-

стих процесів перебудови існуючих політичних, економічних, освітніх законів, а також змін у вимогах до підготовки фахівців у галузі культури і мистецтв. Так, нині у Словаччині всі університети підпорядковані Міністерству освіти і надзвичайно складно зареєструвати програми з мистецького напрямку, адже зазвичай усі питання, пов'язані з мистецтвом, належать до компетенції Міністерства культури.

Проект з розробки програми нового типу, що мав враховувати особливості національної культури й відповідати актуальним потребам держави, був розпочатий у 1992 році. Світлана Варадзінова та її колеги мали теоретичні творчі ідеї, але не мали стратегії — що робити і як. І в цьому молодим викладачам допоміг Джеральд Лідстоун, під науково-організаційним керівництвом якого було успішно завершено. Роботу проведено у декілька етапів, починаючи з організації міжнародних семінарів, конференцій, круглих столів, на які запрошувалися як досвідчені зарубіжні продюсери, управлінці, менеджери в галузі культури, так і представники державних та недержавних установ у галузі культури Словаччини; подальшого опрацювання отриманої методологічної, методичної інформації щодо розробки власних, адаптованих до реалій даної країни програм, і закінчуючи розробкою та акредитацією узагальненої програми.

С. Варадзінова відзначила ту велику роль, яку виконує у цій справі підтримка керівника — ректора навчального закладу. На початку акредитації програми були спроби відправити її авторів до економічного навчального закладу, проте нині Вища школа мистецтв Братислави матиме своїх випускників, що будуть викладати економічні дисципліни на мистецьких факультетах. На даний момент програма активно використовується у навчальному процесі. Викладачі, задіяні у виконанні програми, беруть активну участь у подальших наукових дослідженнях з проблем менеджменту культури і мистецтва та працюють як практикуючі менеджери.

Підсумовуючи сказане, слід особливо наголосити на практичному значенні заходів такого типу: представлені на семінарі інформаційні матеріали мали конкретну, необхідну сучасним вищим мистецьким навчальним закладам України практичну спрямованість. В процесі семінару учасники відпрацювали ключові моменти створення програм з менеджменту культури і мистецтв, обмінялись досвідом, домовилися про подальшу співпрацю. Всі учасники зазначили, що отримані під час семінару знання та матеріали використовуватимуться як при розробці нових програм, так і при вдосконаленні існуючих. Час навчання та обміну досвідом визначив питання для роздумів та активізував бажання змінити освітню ситуацію в Україні на краще, переконав у необхідності подальшої наукової і культурної співпраці у даній царині знань.

Поліна ХАРЧЕНКО

*кандидат педагогічних наук,
начальник відділу міжнародних наукових зв'язків
Академії мистецтв України*